

Ann-Marie Ivars

SE, TÄNK, VETJA, TRO

Vid en pågående undersökning av fras- och satsläran i sydösterbottniskt tal-språk har jag lagt märke till en ovanligt rik förekomst av interjektioner i de inspelningar som undersökningen bygger på. Det rör sig om en specifik typ av interjektioner, nämligen sådana som innehåller eller består av ett verb och kan föras tillbaka på huvudsatser av olika slag: *hördu, se, serdu, tro, vet, vetdu, vetja* etc. Förrådet av interjektioner varierar enligt SAG (2 kap. 12 § 2) rätt mycket, regionalt såväl som socialt och individuellt. Den regionala variationen vet vi strängt taget ytterst litet om. Den studie som presenteras här vill därför bidra till beskrivningen av denna aspekt på variationen genom att redogöra för bruket av fraserna i fråga i en begränsad del av språk-området, det sydösterbottniska (sÖB). Utgångspunkten är med andra ord dialektologisk.

Eftersom studien är en del av en större beskrivning av den sÖB dialekt-syntaxen, talar jag i fortsättningen om de aktuella interjektionerna som interjektionsfraser. En *interjektionsfras* har som huvudord en interjektion, som oftast ensam bildar hela frasen (*Oj!*) men som i en del fall kan ha bestämningar (*Nåde dig!*). Till kriterierna hör vidare att interjektionsfraserna inte ingår som led i finita satser utan fungerar som enkla självständiga meningar (*Oj!*) eller som delmeningar i komplexa meningar (Ring upp honom, *vetja*). SAG behandlar interjektionsfraserna som fall av *icke satsformade meningar*, men mitt material innehåller även några fall av fraser med ursprung i satsformade meningar. Ett exempel på det senare är *Gud bevara oss*, som innehåller både ett subjektled och ett predikatsled med bestämning. (SAG 4 kap. 39 § 2–8.)

Interjektionsfraserna uttrycker liksom interjektionerna olika språk-handlingar. SAG t.ex. räknar med sex betydelsegrupper, av vilka fyra kan urskiljas i det sÖB materialet och redovisas nedan i 3.1–3.4. Med interjektionsfraser uttrycker talarna för det första känslomässiga reaktioner, uppmanar de för det andra lyssnaren till någonting, reglerar de för det tredje samtalet, kommenterar de för det fjärde sin utsaga genom att t.ex. bedöma sanningshalten i den. De två kategorier som saknas är de som beskriver ske-enden (*Pang!*) och de som uttrycker hövlighet och sociala konventioner (*Tack!, God dag!*). Frånvaron av fraser för sådana språkhandlingar förklaras av både materialets art och avgränsningen av studien till fraser som har sitt ursprung i lexikaliserade huvudsatser: samtal och intervjuer på dialekt ger

t.ex. sällan tillfälle till talhandlingar som rymmer bruk av hälsningsfraser. (SAG 1:163; 2 kap. 12 § 7–8; 4 kap. 39 § 1–8 och kap. 40 § 2.)

Flera av fraserna i det sÖB materialet har en funktion som påminner om de modala satsadverbialen eller de modala partiklarna (t.ex. *nåvetja* som uttryck för sanningshalt), men skiljer sig från dessa genom att inte kunna stå i den finita satsens mittfält, dvs. på satsadverbialsplats (jfr SAG 4 kap. 30 § 10–15).

Närmast ges i avsnitt 1 en översikt av det material som har analyserats. Den bakomliggande strukturen hos fraserna i fråga beskrivs därefter i avsnitt 2. Tyngdpunkten i beskrivningen ligger hos betydelsen, som analyseras under 3, medan frasernas syntaktiska funktion som delmeningar i komplexa meningar behandlas under 4.

1. Material

Studien av interjektionsfraser bygger på inspelningar från området Övermark–Sideby inklusive Kristinestad. Huvudmaterialet består av dialektintervjuer som jag vid olika tillfällen har spelat in i Övermark, Närpes och Lappfjärd. Under arbetets gång visade det sig att ett material bestående av bara intervjuer – hur informella dessa än är – inte förmår täcka in hela den skala av interjektionsfraser som används i sÖB tal. Intervjuerna har därför kompletterats med material som speglar andra och mer symmetriska rollrelationer än den som råder mellan intervjuare och informant i en intervju-situation. Det kompletterande materialet består av samtal som ägt rum på lika villkor: två gruppsamtal från Kristinestad och vissa texter ur *Siibooan berettar* (om symmetri i samtal, se t.ex. Nordberg 1982:101–102, 104–109). Materialet är socialt enhetligt – bortsett från gruppsamtalet med gymnastier i Kristinestad har informanterna ingen högre utbildning än folkskola eller grundskola. Det ser ut så här:

1. Två dialektinspelningar från Närpes 1969 och 1970, sex inspelningar från Övermark (Öv) och Närpes (Nä) gjorda 1982 för *Närpesdialekten på 1980-talet* (1988). Inspelningarna finns tillgängliga i utskrift av författaren.
2. Fyra inspelningar från Lappfjärd (Lf) 1975 för en beskrivning av seder och bruk i *Lappfjärds historia III* (1976), tillgängliga i utskrift av författaren.
3. Två gruppsamtal för projektet *Finlandssvenska stadsmål*, det ena med gymnastier, det andra med medelålders informanter med lägre utbildning, inspelade av Marie-Charlotte Gullmets-Wik i Kristinestad 1990

- (Gullmets-Wiik 2004:35–39), utskrivna av Kristin Westman (Ks).
4. Spontanmaterialet i Karl-Åxel Holmberg, *Siibooan berettar* (1990; Sb).

I detta material har jag träffat på 293 belägg fördelade på 30 olika interjektionsfraser, dvs. *bevare oss*, *Gud bevare oss*, *hördu*, *hörni*, *se*, *senu*, *seså*, *serdu*, *seret*, *skåd*, *säg*, *sägdet*, *tro*, *tänk*, *vet*, *duvet*, *vetdu*, *vetni*, *nåvet*, *nåvetdu*, *nåvetet*, *vetja*, *vetjadet*, *nåvetja*, *nåvetjadu*, *vetjadu*, *nuvetja*, *Gud välsigne*, *välsigne mig*, *väntas nu*. Flest varianter, 13 stycken, har satser med verbet *veta* gett upphov till.

En del av de studerade fraserna är mer frekventa än andra. Mest använder man sig av de samtalsreglerande *duvet* och *hördu/ni*, men också fraser som *tänk* och *vetja* uppträder med hög frekvens. En tio i topp-lista kommer att se ut på följande sätt:

duvet	40	tänk	26
hördu/ni	36	vetja	25
serdu/et	35	nu/nåvetja	19
se	34	vet	16
vetdu/ni	31	nåvetdu/et	13.

Resten av fraserna finns det strödda förekomster av: *bevare oss* (2), *Gud bevare oss* (2), *skåd* (2), *säg* (1), *säg det* (1), *tro* (3), *vetjadet* (3), *välsigne mig* (1), *Gud välsigne* (1), *väntas nu* (2). I materialet är Öv och Nä representerade med 130, Lf med 46, Sb med 71 och Ks med 46 belägg. De lågfrekventa *säg* 'det vill säga' (som enligt SAG 4 kap. 38 § 8 även kan analyseras som konjunktion; Säg *ja va nu int mie: froå:n början*) samt *säg det* (instämmande i föregående talares yttrande) och *väntas nu* 'låt mig se' (när talaren försöker erinra sig en sak) tas inte upp i betydelseanalysen i avsnitt 3.

2. Struktur

Det är, som ovan nämnts, interjektionsfraser som innehåller ett verb och kan återföras på huvudsatser av olika slag som kommer att presenteras. Lexikaliseringen kan vara mer eller mindre genomförd: I en del fall är den lexikaliserade frasen "helt obegriplig utifrån de ingående ordens betydelse, i andra fall är dess betydelse mindre särpräglad" (SAG 1:195), som fallet är med de sÖB *nåvetjadet* respektive *vetdu*. Lexikalisering av satser som interjektioner behandlas t.ex. i SAG 4 kap. 38 § 44 (*hör du, vetja*), § 46 (*tänk, titta, säg*), § 91 (*titta, se, tänk*), § 104 (*leve, nåde*); jfr SAG 2 kap. 12 § 1 samt § 16 om

avgränsning gentemot andra ordklasser; SAG 4 kap. 39 § 2–8. De aktuella fraserna kan historiskt sett bestå av

- a) en deklarativ huvudsats med rak eller omvänd ordföljd, dvs. av subjekt+verb i presens (*duvet*) eller verb i presens+subjekt (*serdu, seret, vetdu, vetja, vetni, hördu, höret*)
- b) en direktiv huvudsats, dvs. av ett verb i imperativ (*se, skåd, säg, tro, tänk, vet*) eller av ett verb i imperativ+objekt/adverb (*sägdet, senu, seså*) eller imperativ+subjekt (*hördu, höret, hörni*)
- c) en interrogativ huvudsats, dvs. av presens+subjekt (*hördu, serdu, seret, vetdu, vetja, vetni*)
- d) en desiderativ optativsats, dvs. av subjekt+verb i optativ (*Gud välsigne*). *Bevara* och *välsigna* tar nominalfraser som bestämning: subjekt+verb i optativ+objekt (*Gud bevara oss*) eller verb i optativ+objekt (*bevara oss, välsigne mig*).

Vissa fraser är det i dag omöjligt att entydigt klassificera som ursprungliga deklarativa, direktiva eller interrogativa huvudsatser. Som framgår av Lindström & Wide (2005:232) kan de historiska källorna till fraser med strukturen presens+subjekt (som *vet du, ser du, förstår du*) vara av skiftande slag: de kan ha sitt ursprung i frågesatser eller i deklarativa satser med omvänd ordföljd. De skulle i det senare fallet vara historiskt besläktade med satser som följer på citat (Nordenstam 1990:248). Fraser i mitt material som kan tolkas som antingen ursprungliga interrogativa eller direktiva satser är *höret* och *seret*, där *höra* och *se* konstrueras med det obetonade pronomenet *et* 'du'. Dialektens *et* kan inte stå i början av en huvudsats men förekommer i bisatser och i frågor och uppmaningar (t.ex. *hyö:r et na?:* 'hör du något' och *hyö:r et!* 'hör du'; FO I *et*).

Fraser som bygger på verbet *veta* uppvisar, som ovan framgått, en rik variation. En variant är *vetjadet* som har strukturen presens+subjekt+objekt. Ett *vetjadet* förbinds ofta med ett *nå* till *nåvetjadet*, där *nå* av den omvända ordföljden att döma kan vara utvecklat ur ettdera adverbet *nog* eller *nu*. *Vetja* och *nåvetja* kan i sin tur kombineras med *duvet* till *vetjaduвет* och *nåvetjaduвет*, fraser som är vanliga i dagligt tal i Lappfjärd och Sideby.

Med strukturen s-form av verb+adverb är frasen *väntas nu* ett fall för sig – den återgår på en direktiv huvudsats med betydelsen 'låt mig se'. Den är säregen för finlandssvenskt tal och betraktas av Melin-Köpilä (1996:65) som en parallell till finskans *odotas*, en imperativ som hon menar stödjer bruket i finlandssvenskan.

3. Betydelse

Interjektionsfraserna grupperas och behandlas i anslutning till SAG i följande ordning: uttryck för känslor (3.1), uppmaningar (3.2), samtalsreglerande signaler (3.3) och fraser som talaren använder för att uttrycka uppfattning om sanningshalten i yttranden (3.4). De flesta fraserna hänförs sig i praktiken till kategorin samtalsreglerande signaler, dvs. de fungerar med ett annat ord som *diskursmarkörer*.

Betydelseerna tolkas utifrån sammanhanget och min egen dialektkompetens och kunskap om de situationer där fraserna har avlyssnats. SAG:s framställning om interjektioner och interjektionsfraser har dessutom tjänat som ett viktigt instrument för betydelseanalysen. Som vi kommer att se kan en del interjektionsfraser uttrycka inte bara en utan flera betydelser, liksom likartade betydelser kan uttryckas med olika fraser. Betydelseerna går dessutom ofta in i varandra och kan vara svåra att entydigt hålla isär. Att fraser som t.ex. *hördu* och *serdu* kan fylla flera funktioner eller att gränsen mellan "markörer för tilltal, vädjanden, allmänna uppmärksamhetsmarkörer och förklaringar inte är skarp" är i och för sig ingen ny iakttagelse, utan har observerats också i helsingforssvenska samtal (Saari 1995:88).

Normalt fungerar fraserna som sagt som delmeningar i komplexa meningar och är då prosodiskt sammanhållna med den andra delmeningen i den komplexa meningen. Detta markeras i exemplen nedan med frånvaro av kommatecken mellan frasen och den efterföljande delmeningen (jfr SAG 4 kap. 39 § 5, 7). I en del fall där interjektionsfrasen är prosodiskt framhävd bildas en paus före den följande meningen, en paus som markeras med kommatecken mellan frasen och den följande meningen. Sidebytexterna (i Holmberg 1990) kan för sin del följa en annan, mer skriftspråklig praxis än de utskriften jag själv har gjort. En avvikande funktion som adjunktionellt led efter satsbasen har *tro* i frasen *vad tro* i exempel (60) i avsnitt 3.4 nedan.

Betydelsen belyses med autentiska exempel, där interjektionsfraserna framhävs genom kursivering. Exemplen återges i uttalsenlig form, men i mellanrubrikerna och den beskrivande texten har jag valt att återge interjektionsfraserna i normaliserad form (t.ex. ett normaliserat *serdu* har i Nä uttalet *sirdu* med supradentalt *d* och i Lf *sidu* med dentalt *d*).¹

¹ Exemplen återges med grov ljudbeteckning i anslutning till FO I s. XII, retroflect *l* dock med fet stil. Närpesdialektens *rd, rs, rt* ska läsas som retroflexa *d, s, t* samt *ldd* och *ltt* som långa retroflexa *d* och *t*. I *hl* anger *h* tonlöshet hos *l*. Lång vokal betecknas med kolon (:), lång konsonant dubbeltecknas.

3.1 Uttryck för känslor

I sÖB kan känslomässiga reaktioner uttryckas med komplexa meningar inledda med fraser som har sitt ursprung i direktiva satser som *se, skåd* eller önskesatser som *bevara oss, välsigne mig*. Beläggen är inte så många, för det är sällan som talare i en intervjusituation har ett spontant behov av att uttrycka känslor som överraskning eller förskräckelse, förfäran eller obehag. Av den orsaken lyser kraftuttrycken nästan med sin frånvaro, så när som på *Gud välsigne* och *Gud bevara oss*. Delmeningen som följer på frasen i den komplexa meningen uttrycker samma känsla eller motiverar reaktionen (SAG 4 kap. 39 § 8: 1, 2, kap. 40).

Se nu, skåd

Irritation över glömska, att man inte lyckas komma ihåg namnet på en person eller en sak uttrycks med *skåd* och *se nu*, följda av en delmening som motiverar reaktionen. I exempel (1) har den andra delmeningen formen av en huvudsatsekvivalent. Om *skåd*, se även 3.3.

- (1) Däm tala no: ämm hisin 'den här', han va häim fro:n Kasköijän hisin, kva va e an jie: nu, näi kva i vä:rdén häitär an han jift se ti Nempnes? *Skoå:d* e tjänd namn men tå itt e kåmbär. (Nä)
- (2) He je funu, *skå* nu håksar ja itt åp a 'kommer jag inte på det' heldär. (Nä)
- (3) He va nu e:n [psalm] såm kallast fö "Min jämmer nu en ände har" å, å så va e, "Det kostar" nej, *si: nu*, [it] kåmbä ja åp a nu i. (Lf)

Välsigne

Överraskning eller förskräckelse uttrycks med *välsigne mig* och *Gud välsigne*, följda av interrogativa delmeningar som motiverar reaktionen.

- (4) *Velsiin me* e du heim rei. (Sb, s. 68)
- (5) Så sa: mamm et *Guud velsini* je du såde tu nu å ---. (Sb, s. 94)

Bevara

Förfäran eller obehag uttrycks med *Gud bevara oss*, i (6) i kombination med en delmening som ger uttryck för samma känsla, i (7) i kombination med en delmening som motiverar reaktionen. För *bevara oss* som samtalsreglerande fras, se 3.3; se även FO I *bevara*.

- (6) *Gu:d beva:r ås* kva he stakk å kva he va: tå man fie: hede åp kråppin [agnar vid tröskning] (Nä)
- (7) å *Guu bevaar ås*, så fieg an halv höve oåv [son som stupade i kriget] (Sb, s. 92)

3.2 Uppmaningar

Gruppsamtal och intervjuer ger sällan tillfälle till spontant bruk av uppmaningar. En fras av det slaget som av en händelse råkat komma med i en inspelning är *seså*. Den används av talaren som åthutning till katten som hade hoppat upp bland krukväxterna på fönsterbrädet (jfr SAG 2 kap. 12 § 4: a). Frasen kombineras med en delmening som motiverar reaktionen. Jfr exempel (29).

- (8) *Siså*, tu ska it la: såndä blommtre:den mi:n! (Lf)

Till kategorin uppmaningar hänförs även *vetja*, när det fogas till en delmening som med hjälpverbet *ska* ger yttrandet formen av en vädjan eller ett förslag. Frasen översätts lämpligen med 'ska vi inte', 'låt oss' (jfr fi. *eiköhän*). Användningen illustreras med två exempel ur *Siibooan berättar* (s. 95 f.), där *vetja* inleder citerade repliker i en berättelse som handlar om bygge och invigning av en sommarstuga.

- (9) Nå vi foo ju heim tennär tå hande sånndaain tå vi va tier å skåda å, så saa ja et *vetja* vi ska ga å böri bygg åm moåndaain tå. (Sb)
- (10) Så saa ja tå åt, tå koåm Teådåras tjeljen 'hustrun' tiit å, tå saa ja *vetja* vi ska ha innviigninjen nu tå åm sånndaain. (Sb)

Som ett slags uppmaningar kan även ses de interjektionsfraser i 3.3 som har till uppgift att påkalla lyssnarens uppmärksamhet (*hördu, serdu, skåd*; SAG 2 kap. 12 § 4 Anm.).

3.3 Samtalsreglerande signaler

Samtalsreglerande signaler eller diskursmarkörer förekommer i rikt mått i materialet, dvs. sådana interjektionsfraser som talaren gör bruk av för att "relatera sitt yttrande till samtalspartnerns eller relatera olika delar av sitt

eget yttrande till varandra" (SAG 2 kap. 12 § 7). Vanligast är det med fraser som har till uppgift att påkalla lyssnarens uppmärksamhet, såsom *nåduvet*, *nåvetdu*, *duvet*, *vetdu*, *hördu*, *serdu*. (För bruket av de vädjande partiklarna *hördu*, *serdu*, *vetdu* i Helsingforssvenska hänvisas till Saari 1995.)

De samtalsreglerande fraserna är inte jämnt fördelade över materialet. Bruket synes vara reglerat av åtminstone tre faktorer i talsituationen: rollrelation, samtalsämne och individuell berättarstil. Ju mer symmetrisk relationen är mellan talare och lyssnare, desto vanligare är det med fraser som skapar och uppehåller kontakt. Ju mer engagerad talaren är i sin berättelse, desto fler fraser som uttryck för vädjan använder den. Ju skickligare och säkrare på sig själv berättaren är, desto fler tenderar de vädjande fraserna att vara.

Med tre utdrag ur materialet belyses till att börja med samtalsämnets, rollrelationens och talarstilens betydelse för bruket av diskursmarkörer. Därefter behandlas markörerna var för sig, efter det verb som bildar huvudord i frasen.

1. Det första utdraget får illustrera samtalsämnets betydelse. Efter ett sakligt avsnitt om fiskeriet i hembyn kommer samtalet in på informantens vistelse i Sverige ett antal år på 1950- och 1960-talen. Tonen blir mer personlig, berättaren mer engagerad, något som markeras av att fraser som *nåduvet*, *nåvetdu* och *duvet* börjar dyka upp. Informanten, en man, är född 1937. (I Ivars 2005 analyseras samma berättelse med avseende på komplexa meningar som stilmedel i folkligt berättande.)

- Hm. Jo:. Nå hör käämm et ti fa:r ti Svärje?
- *Nåuväit* he, he voltit sälis aotåma:tiskt tå tennar tå, alliho:p fo:r ju i männ åldär å, å tå gåta vila man ju sām försyö:k fa:r tå å pro:w sjölv å. [...]
- Ha: et sto:ra förväntningar å tå et fo:r?
- Nå:å, *nåväitdu*, no: ha: man ju sām förventningar å tå tykkt man nu no:, tå man käämm ti:t ja minns bestemt hande kvie:ldin änn tå vi käämm tå va e ju käälmörkt klåkkon va, vi käämm me to:å:g froå:n Ståkkhålm, å klåkkon va tro:l ja, halv elv elvti:din, tå vi käämm ti, Sundsvall. [...] Å vi tå sām va ongga påjkar *tuväit* int vela vi nu sälis bare va i la:me ga:mbål gäbban sām runna 'rumlade om' å, söup å, utan e voltit ti flytt inn tå, ti sta:n i i, elå som itt ie:nda inn i sta:n utan, i,j en legenhåit, sām vi hy:rd sām i eft- sām i andra hand tå. (Nå)

2. Det andra utdraget speglar rollrelationens betydelse. Under en intervju om seder vid årets högtider vänder sig informanten plötsligt till en tredje person som var närvarande vid inspelningen, min lokala kontaktperson som infor-

manten var känd med sedan tidigare. Ett ömsesidigt bruk av *hördu*, *serdu*, *tänk*, *vetdu* visar att det råder en symmetrisk relation mellan de två talarna, ordvalet att talarna är gripna av det kvinnoöde samtalet handlar om. Min kvinnliga informant var född 1886.

- Vi kalla on fö Mari:. Å ha:v en li:tinon stugå sām on bodd i: [...] åm du minns he na: Si:gfri:d?
- Jo: ja tjend no: Mari: bra:.
- Tjend du Mari: å?
- Jo: jo:.
- *Tenk* tå ja ha: on [som piga] i sju: sāmamar. Hon va så trievli hon va ga:mbål hon ga:mbålon flekkå gamålflekkå. Å he va så bra: fö mie hede hon va så passli hon jieg aldri bått utan hon va alltile ti stess.
- Nei. Ja tenkt ti sei, *veitdu* he va så, så o:lökklit me mie tå *sidu* ja va i säsia:lnemden, hon va ju, hon va ju såde båttbla:nda åp sist åp åldådo:min honde Mari: å.
- Hon vo:r he. *Huödu* kvatt fo:la dām on va e ti
- Ti Va:sa ti Ro:panies [mentalsjukhus].
- ti Ro:panies va e tå:r tår on måta döi. (Lf)

3. Det tredje utdraget är hämtat ur *Siibooan berättar* (s. 106) och illustrerar dels ett samtal som sker på lika villkor, dels en individuell berättarstil. Med *veit du* håller talaren lyssnarens uppmärksamhet fånglad, samtidigt som det röjer talarens eget emotionella engagemang i berättelsen som handlar om ett riskfyllt patrulluppdrag under fortsättningskriget. Berättaren var född 1907.

Bare he minns ja nu tå tå vi jie ifroån dām, å sku ti följande feltvakt, så koām vi ti en brannan bakka *veit du*, rikkitt brant å. Å Blommin ha bråttåmt. Nå jaa, ja tånta ju oåp baaket ja å så fie vi sess åp böksassjule å lite skuu nier tenn. He va så brannan bakka, bare me tådde smoå tallbåskar å tådde å så va jevääre mett fuulin 'fan' *veit du* å faasna i kvisstan å lömna bårt ifroån me så ja, åj åj åj kva för ett elende e vaa *veit du* ti takål opp tiba:k å ta i tåmde treryötren å tåddenar fö ti hitt opp bösson. Å tå saa ja åt Blomkvist et du ska it ha såde bråttåm, nu lää vi hind, [it] je e sjenn naon broåskå it. It soå vi na ryssar it. He va lökkon, rikkitinon lökkå noo. (Sb)

Bevare oss

Bevare oss används i (11) i en starkt förbleknad betydelse, som bedyrande eller förstärkande uttryck: 'förvisso', 'minsann'. Det har till uppgift att ge eftertryck åt utsagan att man i en skola med s.k. reducerad lärokurs skulle ha hunnit genomföra kursen flera gånger om, om så vore. Frasen fungerar här på sätt och vis som ett fritt annex, avskilt med en kort paus från del-

meningen som följer (om *annex*, se SAG kap. 36 § 12–14). Jfr FO I *bevara*, *bevars*.

- (11) Jo:o. Tuväit tå itt e va na mytjy elie:vär no: lä:ra an hie:nd jenåm he. *Beva:r ås, fläir kvarv*. (Nä)

Hördu, hörni

Hördu, hörni har flera funktioner i talet. Med dem kan talaren markera ett oväntat svar (jfr SAG 4 kap. 39 § 25), påkalla lyssnarens uppmärksamhet eller signalera att det följer ett spännande inslag i berättelsen. *Hördu* används dessutom i direkt tilltal. Bruket kan jämföras med Helsingforssvenskan, där *hör du* är vanligt som vädjande partikel men även används som tilltal eller föregår en förklaring (Saari 1995:86–88).

a) I (12) signalerar talaren med *hördu* att svaret är nej på en fråga som intervjuaren förväntar sig ett jakande svar på, i (13) att man mot intervjuarens förmodan inte skrev revysketcherna själv utan hämtade dem ur böcker. På så sätt kan talaren ”dämpa effekten av ett bryskt eller mindre väntat svar” (SAG 2 kap. 12 § 7, SAG 4 kap. 39 § 7: 3). I denna funktion står *hördu* i början av yttrandet, före en delmening som talar om hur det egentligen låg till.

- (12) – Kåmm ni fast naon gangg å [när ni knyckte äpplen]?
– *Hördu* ja kla:ra no: me men no: va e täij såm kåmm fast no:. (Öv)
- (13) – Kömm skri:va täij [:revysketcherna]?
– *Hördu* vi to: froå:n Svi:denland froå:n täisje sketsjbyö:krån me Stig Järrel å tåldde ’sådant’. (Öv)

b) *Hördu* är speciellt vanligt i samtal som sker på lika villkor, där det har till uppgift att påkalla och hålla kvar lyssnarens uppmärksamhet (SAG 2 kap. 12 § 7). Placeringen varierar; i utdrag 2 ovan står frasen initialt, i (14) finalt och i (15) medialt mellan satserna i en mening. I (14) vill talaren med *huö du* tydligt markera det sensationella i att landbonden under prästgården sysslade med hembränning; i (15) har *huö du* till uppgift att markera att det nu följer något spännande i berättelsen, som handlar om en upplevelse av övernaturligt slag (jfr Hakulinen m.fl. 2003:208 f.).

- (14) Nå veit du hande a- Kantola-Anton vi kalla tå så, såm va langbond där å bodd i Lillstugon så kooka han brennvine i laa me Sjäri-Aanåld *huö du* <jahaa>. (Sb, s. 77)

- (15) Ja minns noo en gaang *huö du* tå vi va i Lilienje tå ja boor, Aartur å Hindrik å jaag [då vi såg något konstigt]. (Sb, s. 89)

c) Exempel (16) och (17) illustrerar direkt tilltal med *hördu, hörni* och är hämtade ur *Siibooan berettar*, där tilltalet förekommer i repliker där talaren citerar dels sig själv, dels en annan person.

- (16) Så saa ja, *huö ni gåbbar*, et ska vi riskier nu så vi tjuö vi tenn imilan så vi slippä däär ’det här’ elende he kåmbå ti jet opp ås sjenn annås [storm ute i sälisen]. (Sb, s. 115)

- (17) ”*Huö du*, kåm in Päär blyödär ihåäl”, saa on. (Sb, s. 125)

Se, serdu, seret

Även fraserna med *se* uppträder i ett flertal betydelser, som i viss mån går in i varandra. I intervjuer som gäller livet i äldre tid använder talarna ofta *se* för att markera att det följer en förklaring till något som lyssnaren antas inte känna till. Med *se* kan talaren också signalera att den är i färd med att avsluta sin berättelse, alltså signalera *turbytesplats* (Norrbby 2004:110). Ett initialt placerat *seret* ger för sin del eftertryck åt en utsaga. Talaren kan vidare påkalla lyssnarens uppmärksamhet med *serdu*, och genom att kombinera *se* etc. med svarsorden *ja* och *nej* kan den bekräfta eller bestrida påståenden. I alla dessa användningar är den förklarande aspekten mer eller mindre närvarande. *Se* står vanligen initialt, *serdu, seret* även finalt efter en deklarativ huvudsats. Jfr Helsingforssvenskan, där *sidu* som vädjande partikel (liksom i finskan) samtidigt kan ha en förklarande funktion (Saari 1995:88).

a) Talaren signalerar med *se* (18) och *serdu* (20) att lyssnaren har en förklaring att vänta. *Se* i kombination med *tuväit* och ett finalt placerat *serdu* ger i (19) extra eftertryck åt förklaringen.

- (18) – Ja:. Kva ha: et ’du’ ti lyö:n tå tå et va, i sko:lan?
– Femti mark furi ju:len å hondra mark baket julen. *Si* he va seks vikår furi ju:len å tålvar ’tolv veckor’ baket ju:len, ja hold [skola]. (Nä)
- (19) – Ja:a. Hon [:hustrun] talar itt kaskusproå:tje me boå:nen heldär elå?
– Näij *si* on va för, *si tuväit* tå on va finskfödd *sirdu* så, hon konna itt na kaskusproå:k ’kasköspråk’, utan tå hon for: ti Svårje sa:g on så, konna on bare finsk. (Nä)

- (20) Di kalla an fö Mikkas bakk. He a såm hätt he, men han a ju såm kumi bårtt hande bakkan tå sist å hlu:tligen, *sirdu* tå vie:j in voltt ämmbyggd så, så hevlast an nie:r. (Nä)
- (21) Ja:a. Na ga:nggår [hjälpte jag likkläderskorna i byn], *si* dåm måsta ju hav en jälpreidå såm passa opp dåm tå. (Lf)
- b) Talaren sammanfattar och signalerar med *se* att den är i färd med att avsluta sin berättelse.
- (22) – Ja:a. Ja.: Ja:a. Hm. Ja tykkär åtminstone e värkar såm åm e sku va, sembär [för det lokala fotbollslaget].
– He-e no:w, he-e såm e ska ga nie:roå:t.
– Ja:a. Hm.
– *Si* di a ju stampa åp ställe täisje nu lie:ngg å. (Nä)
- (23) – --- Sålis a täisje a:r såm va u:t samma natt [berättat om en olycka till sjöss].
– Hm. Jo:o tåldde [:sådana olyckor till havs] a no: hend förstås, i:j in täisje 'sådan här' by:j.
– Jo:o, jo:, he a no: hend, mytjy ganggår kansji.
– Jo:o.
– *Si* vi lie:vd ju bare åp fiske sjennar, förr i vä:rden. (Nä)
- (24) – Jää, nå vi kviila noo en liitinon stånd tenn så he fie tårk ii så, tårti måm- baketmiddain tenn så, börja vi ta inn, [...] men [...] e va så mytji goår så e jie [...] jemt å(p) knieden så stryök vi nier <jaa>. *Si* it ha e frekkne vekst annås åm it e a vari vattne it.
– Nej he va just he. It va e na stooro oakärareaalää tå ti höibärg it. (Sb, s. 72)
- c) Talaren sammanfattar och ger i (25) eftertryck åt en åsikt med *seret*, som samtidigt signalerar turbyte. Samtalet gäller barnuppfostran.
- (25) – Men di je funu itt så oppfinningsri:k [ungdomarna] i da: heldär kansje?
– Nä: no: je di oppfinningsri:k å men di foå:r itt na stry:k. *Si:ret* he skadar itt na lete stry:k. (Öv)
- d) Talaren väddar om uppmärksamhet med *serdu*, främst i situationer där rollrelationerna är symmetriska. I (26) diskuterar två informanter seden med

brännvinsup på gravöl, en sed som bara den äldre informanten varit med om i verkligheten. I (27) handlar diskussionen mellan samma informanter om monogrammet på en konfirmationsduk; där har det första *sidu* en utpekande funktion, dvs. man pekar på *V* i monogrammet. Den tillrättaläggande eller förklarande aspekten är närvarande också här.

- (26) – Brennvinsgla:s. Så dåm fie kva:sin su:p alliho:p [på gravöl].
– Nä *sidu* tu lievd i han ti:din tu ja it a lievd i han ti:din na: ja. (Lf)
- (27) – Kva hett on? Vilhelmi:na jo:.
– Mari:a Vilhelmi:na.
– Já:.
– Jamen tå måta e va henas mo:där hon hett ju Mari:.
– *Sidu* he-e [bokstaven] vie: Vilhelmi:na bare. Ka:l Jo:hansdåttär nittonhondratålv liest on, *sidu* hon va oåre yngrar en Tilda. (Lf)

e) I kombination med svarsorden *ja*, *nä* har fraserna med *se* en dubbel funktion att reglera samtal och ange sanningshalt, dvs. att bekräfta eller bestrida påståenden. Delmeningen som följer motiverar det jakande eller nekande svaret.

- (28) – Nä:ä. Men di hlapp funu itt na mytjy lie:ngår opp jie:g itt e ti stie:ngg oå:v o:wen tå? Me neten?
– *Nä: si* itt lyö:na e se, han gåta set u:t [näten] vör si:dår tär e va grese. Tå karie:laren kåmm hi:t så la: di tvårtt uvi o:en men int fie: di na: [:någon fisk] int. (Nä)
- (29) – Jasså där kåmm, byö:va itt ni låkk ett di [:korna]?
– *Nä:ä, si:ret* där va ju tå tide opp i sko:j in yöstanfö, hande vie:j in såm ga:r ti Gåttböl tide langt oppåt Årmåsan elå kva di kallar a. (Nä)

Skåd

Frasen *skåd* använder talaren i (30) för att påkalla uppmärksamhet, dvs. hon lockar till sig katten. Situationen är densamma som i exempel (8) ovan.

- (30) "Kisson, *skå:d*, kåm hi:t nu, missin, kåmm!" (Lf)

Tänk

I sÖB används *tänk* i förbindelse med expressiva fraser, huvudsatser och huvudsatsekvivalenter samt med desiderativa och suppositiva huvudsatser (jfr SAG 4 kap. 38 § 99, 102; kap. 39 § 36). Speciellt ofta används *tänk* av

gymnasisterna i Kristinestad, exempel (34), (35), (36), ett drag som ska sättas i samband med ungdomars expressiva samtalsstil över huvud taget (t.ex. Nordberg 1992, Kotsinas 1994).

a) Före expressiv huvudsats, huvudsatsekvivalent och infinitivfras; den expressiva huvudsatsen i (31) och (32) inleds av *hur* (FO *huru* 2), medan standardspråket i motsvarande fall har *så* eller *vad* (jfr skriftspråkets kvesitiva negerade huvudsatser av typen *Hur vacker var han inte!*; SAG 4 kap. 38 § 91 ANM, § 92, § 99: d).

(31) Ja:a, å *tenk* hör doå:lit kledd man va:. (Nä)

(32) Å *tenk* hör fatit hon a haft å vuri så elendit mie honde flekkon, å fie såde bra:. (Lf)

(33) Ja ja sku ha mytji huö du men *tenk* honde ien gangon tå ja hitta åp et tådde kookärii tie fö pressgårsriian, tå ja tjena där <jaa>. (Sb, s. 77)

(34) *Tänk* att bo så där (Ks)

(35) Han har aldrig varit det [:ute på dans] inte *tänk* vad tråkigt. (Ks)

b) Före desiderativ huvudsats, inledd av *om* och med tempusförskjutning med *skulle* som anger att det är osannolikt att talarens önskan går i uppfyllelse (SAG 4 kap. 38 § 102).

(36) *Tänk* om man skulle laga det där vet du [till disco]. (Ks)

c) Före suppositiv huvudsats, inledd av *om*, i (37) med vanlig tidsbetydelse, i (38) med tempusförskjutning med *skulle* som anger en förhoppning om att tanken inte ska gå i uppfyllelse (SAG 4 kap. 38 § 102).

(37) Å så tenk[t] ja *tenk* åm on [:mären] viikää tiit så stälpar heila tjärron å ja opp å nier. (Sb, s. 137)

(38) *Tänk* om inte vi skulle alls få dom här bra filmerna hit *tenk* om vi inte skulle ha något. (Ks)

Duvel

Duvel är en fras som kan uttrycka flera betydelser. Den används för att bedyra talarens bristande kunskap i en fråga, ofta då i kombination med svars-

ordet *ja*. Den används vidare för att ge eftertryck och för att sammanfatta och signalera att talaren är beredd att ge plats för nästa fråga i intervjun. Den används som förstärkning till expressiva satser. *Duvel* (liksom också *vetdu/et*) används i söB (och i Sverige) flitigare än i Helsingfors, där *sidu* och *hördu* med klara paralleller i finskans *kato* och *kuule* är vanligare än *duvel* (se materialöversikten under 1 och Saari 1995:85 f.).

a) Med *duvel* bedyrar talaren att det är något den inte kommer ihåg eller inte kan ge exakt besked om. Det står då ofta i början av ett yttrande som inleds med ett *ja*, men det kan också placeras medialt, mellan två huvudsatser. *Duvel* är på normalt vis asyndetiskt fogat till delmeningen som följer och i exemplen (39)–(42) inleds av pronomenet *he* 'det'. I (39) och (41) avbryter talaren en påbörjad sats och bildar en ny sats som liksom (40) och (42) visar att den inte kan ge svar på frågan som ställts. I (40) och (42) står *he* som objekt till *minns* och *kan säga*; bruk av frasen *duvel* kräver tydligen att objektet i den senare delmeningen framhävs genom att placeras i fundamentet.

(39) – Å noå:r dödd an?

– Ja: *tuväit* he, tå int ja kåmm ti få u:r dödsanånsin kliffit ja:g men no: je-e, va e i, i förttita:le. (Nä)

(40) – Noå:r börja ni [skolan] tå åm hyö:stan?

– *Tuväit* he kann ja int rektit säi. (Nä)

(41) – Ja:. Kva spela ni tå [för kortspel]?

– Ja: *tuväit* he va he minns ja nu itt presi:s kva e va: he va funu tjuviätt å tåldde å. (Nä)

(42) – Jaha. Kva fie: ni styttje [för kräftorna]?

– Ja: pri:se he minns ja itt *tuväit* he va vel no: itt na mytji he itt. (Nä)

b) *Duvel* ger eftertryck åt en utsaga, på ett sätt som innebär att lyssnaren dras in i berättelsen: 'som du ju vet'.

(43) He va no: bare ti, ja *tuväit* han ti:din va e ju no: itt ti säi att "he vill hede vill itt ja jie:r". Alltså na tåli prinsipär fannst itt. (Nä)

c) *Duvel* sammanfattar och signalerar att talaren är i färd med att avsluta ett yttrande. I det fallet inleder *duvel* den avslutande meningen i yttrandet. Ibland kan här inläsas en bibetydelse 'som du vet', 'som du säkert vet', dvs. talaren väddar till lyssnarens kännedom om lokala förhållanden. I det av-

seendet skiljer sig *duvet* från *se*, där lyssnaren antas vara okunnig om sakförhållandet.

- (44) – Näj no: hitta ti alla vie:gar it, å he va ju bare ti tjuö:r åp pie:d 'cykel'.
Jo: ja minns ja tjuö:rd vill 'vilse' ja tå ja ska ta:n. *Tuväit* tenn opp i Grennli:den e je ju mytjy tu tjändär funu till hede he-e ju såm mytjy vie:gar tide opp.
– Hm. (Nä)

- (45) – Jo:o he-e mäir än mytjy [av arbete] nu å mäir va:l e. *Tuväit* di je sna:rt pansjonie:ra alliho:p nu såm, mu:rar, he-e, di byri närm se seksti alliho:p å itt na ynggär.
– Ja:. Itt nain oå:tärvekst. (Nä)

d) *Du veit* förstärker en expressiv huvudsats. Exemplet kommer ur *Siibooan berettar*.

- (46) *Du veit* he va noo gäbbin he 'det gjorde nog susen det' [...]. (Sb, s. 87; FO II *gubbe* 3.)

Vetdu

Frasen *vetdu* är mindre betonad än *duvet* och används av materialet att döma inte så gärna i början av ett yttrande, utan medialt, mellan två satsers i en mening. Den viktigaste funktionen verkar vara att fånga och kvarhålla uppmärksamhet, och den är därför vanlig i samtal eller berättelser där rollrelationen mellan talare och lyssnare är symmetrisk. Den kan också ha kvar mer eller mindre av sin frågekarakter.

a) *Vetdu* påkallar lyssnarens uppmärksamhet.

- (47) Nu tå e reina *veitdu* tå ja va tä:r honde natten [...] så va e vattne åp bro:trappår, allt opp ti trappår. (Lf)
- (48) Best e va: *veit du* börja e krell opp ur oåen en stooran kaar krell opp ur oåen tå å, bare raamla koåm tibaak å slapp it bare såm åp kniedär <ja>. (Sb, s. 90)
- (49) – He va i Kårshå'Im en tjelg å *veit du*, såm dām kalla ti Finni- Selma hon e dyöd honde nu. (Sb, s. 97)

b) *Vetdu* har frågekarakteren bevarad, i (50) i ett avsnitt av en intervju där en informant (If1) riktar sig till en medinformant (If2). *Vetdu* fogas asyndetiskt till följande delmening, som består av en huvudsatsekvivalent eller en bisats där talaren preciserar eller närmare lokaliserar den plats det är fråga om i berättelsen.

- (50) If1: Å så soåg an tå on jie me klieden oåp ti:t oppet *veitdu* tide opp ti Oåbyggiendan tå dām bodd tär e va såde mytjy tjieldå 'källor' *veitdu* opp i en haga? Ja veit it kva hede stelle kallas ja i. He-a na tådde, neij kemm a bodd tide fe ro:linggar 'konstiga människor' *veitdu* tå du ga:r oppet handi viejin ti sko:lan, tå: bodd dām opp nastans.
If2: Ja veit it ... (Lf)

- (51) Å tå va hisin Artuu Nyygoård tier å tjena *veit du* (elldär) <joo ja minns t-> [...]. (Sb, s. 76)

Nåvet, nåvetdu, nåvetet

Kombinationer med *nå*, såsom i *nåvet, nåvetdu, nåvetet*, har i Öv Nä Sb till funktion att sammanfatta och ge eftertryck åt en utsaga. I Sb ger talaren med *nåvetjadu*vet och i Lf med *vetjadu*vet eftertryck åt yttranden. Betydelsen ligger ofta nära standardsvenskans försäkrande 'du må tro', såsom i (56) där talaren genom att kombinera *vetjadu*vet med *tenk* extra kraftigt understryker den uppfattning hon vill ge uttryck åt. Gränsen gentemot fraserna i 3.4 är sålunda flytande; i (54) och (55) t.ex. kommer betydelsen hos *nåvetdu*vet rätt nära 'visst' och funktionen att bedöma sanningshalten. Funktionen att ge eftertryck är enligt min uppfattning ändå mer framträdande än den att bekräfta påståendet.

- (52) *Nåväit* itt va e na spyö:kri:jär tå an tenkär åp a ba:ket. (Öv)
- (53) *Nåväitet* ti siti å spinn, e jie: ju oå:t ti jie:t åt morss å mie:g [lönen man fick]. (Nä)
- (54) Å *nåväitet* han soå: kömm e va: men itt [sade han någonting]. (Nä)
- (55) *Nåväitdu* e va lätt 'ledsamt' tå di ska fa:r ti sjtjyö:ten å, å int ha: na: ti tjuö:r mie:;. (Nä)
- (56) *Tenk nåvetjaduveit* no va dām bra: vi:dsjiepli tå dām trodd et et grannan jie: å sjlo: vattne uvi ko:nan tå ko:nan va svettåt. (Lf)

Vet

Ett ensamt *vet* tjänar samma funktion som flera andra fraser i materialet, dvs. funktionen att sammanfatta och signalera slutet på ett yttrande. Det kan också användas som en parallell till *se* i funktionen att signalera en förklaring som ges i den påföljande delmeningen. Bruket verkar vara rytmiskt betingat: *vet* är ett lättare uttryck än *duvet* som det betydelsemässigt påminner om och anpassar sig därmed smidigt till satsammanslaget. *Vet* tycks gärna föregås av en konjunktion, *och* eller *men*, som hänför sig till den efterföljande delmeningen och kan vara skälet till att talaren väljer *vet* framför *duvet* (jfr SAG 4 kap. 38 § 5).

a) *Vet* sammanfattar och signalerar slutet på ett yttrande.

- (57) – Jaha. Hör va e ti ha fälkhyö:gsko:lan såm grann då?
– Nå: he jie:g no: bra: itt stuö:rd e ti na: elå sålis utan å, *väit* vi va nu smoa: tå å tå vi, men vi a nu bodd runt a häili li:ve förståss. (Nä)
- (58) – [...] Å *väit* vi tå ongga påjkar int va e så hie:ft he.
– Ja:a, bodd et i barakk häile ti:din et va: [i Sverige]? (Nä)
- (59) Hon a vuri iho:p me me flei ga:nggå [...] he ja ska kåm å si: ti gamla, heim. Men *veit* it a ja va:li få:di ti goå na: i. (Lf)

b) *Vet* signalerar förklaring.

- (60) Ja brötäinan 'stänger för brödförvaring', ha: vi laga. *Väit* he ska, männ farfar tjuö:rd mytjy ma:t åt ås [:folk som höll sig gömda i lada för att fly till Sverige i krigets slutskede]. (Nä)

3.4 Fraser som talaren använder för att modifiera, bekräfta eller bestrida sanningshalten

Tro

Frasen *tro* har i sÖb en betydelse som motsvarar standardspråkets *månne*, *måmtro* 'det kan undras om' och anger en gradering av sannolikheten. På samma sätt som *månne* kan *tro* ansluta sig till det interrogativa ledet i satsen, dvs. det kan adjunktionellt stå efter satsbasen, såsom i (61); jfr SAG 4 kap. 35 § 7; kap. 38 § 68.

- (61) Så sa:g an ''*kva tro*: den där tjäringgen jo:l innet kamarin me hede brännvine''? (Nä)

Vanligen bildar *tro* ändå en delmening i en komplex mening, med placering efter en interrogativ huvudsats, såsom i (62) och (63), i (63) medialt framför ett dislokerat subjekt:

- (62) Åm e ska konn va hisin 'den här', hör ga:mbäl je hisin GN *tro*:? (Nä)
- (63) Hur a an fått namne *troo* en tådde 'sådan där' fjääd tå? (Sb, s. 81)

Vetja, *nåvetja*, *nuvetja* etc.

Med betydelse som 'månne inte', 'visst' har *vetja*, *nåvetja*, *nuvetja* en funktion som påminner om de modala satsadverbialens, men syntaktiskt fungerar de som delmeningar i komplexa meningar och fyller därmed de kriterier som gäller för interjektionsfraser. I typfallet är de placerade före en huvudsats med rak ordföljd och skiljer sig därmed från t.ex. *kanske*, genom att inte kunna stå på ordinarie satsadverbialsplats (SAG 4 kap. 28 § 9). *Vetja* etc. används för att modifiera påståenden som man inte är helt säker på, vanligen med svaret antytt. *Nåvetja* är den fras som mest används i Nä, *vetja* i Lf Sb. *Vetja* etc. föregås ofta av ett svarsord, mestadels ett *ja* när det antagna svaret är jakande. En kombination *vetja/nåvetja+he* används som returord i samtal. För *vetja* är dessutom en funktion som frågepartikel belagd i materialet (jfr Östman 1986:66).

a) Betydelsen 'månne inte', det antydda svaret är jakande.

- (64) [Så tänkte jag] nå:ä, ja goå:r no: itt häim ja ga:r tiba:k ti hande ja va till å, å så *nåvetja* di följar häim me. (Öv)
- (65) – *Kva*?
– Åm e va na mäir di tala åmm an en hede?
– Ja *nåvetja* e-e mytjy vitsar men tå ja int håksar åp 'kan komma ihåg' allt. (Nä)
- (66) Jo:.. *Nåvetja* e a va:li mindär [strömming i havet]. (Nä)
- (67) Ja:nå hon [syster i Sverige] byggd sjenn åm oå:re å å å, åm dåm ska få na arbet så *nåvetja* dåm flyttar häim tåmm tå å. (Nä)

(68) He va ien ga:ngg tå vi jie *vetlja* vi jie nu tri: kilomietår å skåda en flekkå såm dödd. (Lf)

(69) Jo: *nåvetlja* e va [jul]båttjin tå: å ja kann itt sei. (Lf)

(70) *Vetlja* e va tenn nittonhondratjuniiie kannsjie elldår na tådde. (Sb, s. 71)

(71) – Jaa *vetlja* e [je] nain sålldaat såm a bodd tenn i vääden [och gett namn åt Soldatåkern]. (Sb, s. 73)

(72) Jaa *nuvetlja* vi kåmbår ti et stell så vi foår bårt stingan tå noå vi bare ien gang kåmbår uut. (Sb, s. 114)

b) Mer sparsamt belagd är betydelsen 'visst', som i (73) används sammanfattande som avslutning på ett samtal som rört sig kring den stränga disciplinen på informantens tid i skolan. Vård att lägga märke till här är den adverbativa samordningen: *nåvetlja* fungerar på sätt och vis som ett korrelativt adverb 'visserligen', som anger att "det första ledet har mindre informationsstrukturell vikt i textsammanhanget" (SAG 4 kap. 42 § 37).

(73) Näij *nåvetlja* e va ro:lit ti ga i sko:lan *men*, vi ha: ju itt så ma:ngg oå:r vi helldår tå vi jie:g. (Nå)

c) Tillsammans med *he* 'det' används *vetlja*, *nåvetlja* som "returord" eller "uppbackningar" i samtal, och betydelsen är då 'månne inte', 'javisst', 'nog är det väl så'. De reglerar således samtalet, samtidigt som de bekräftar sanningshalten i föregående replik. Fraserna är vanliga i dagligt tal i söB, men här belagda bara i gymnasistsamtalet från Kristinestad.

(74) – Tror han är där bara för humors skull jag.
– Det tror jag också.
– Att han får väl någon sådan där pension för det eller någonting.
– *Vetjahe*. (Ks)

(75) – Är han bra att köra?
– *Vetjahe*. (Ks)

d) Frågepartikel

(76) Kva kalla vi e nu [...] he va tåle [ved] såm sku va kå:dåt elå tö- törve kallas e *vetja*. (Lf)

Det är ett sinnrikt system av uttrycksmedel en sydösterbottnisk talare ska vara herre över för att kunna uttrycka känslor, påkalla samtalspartnerns uppmärksamhet, bekräfta eller bestrida sanningen i påståenden och liknande. Med en och samma fras kan talaren uttrycka fler betydelser än en, med olika fraser kan talaren uttrycka samma eller likartade betydelser. Det är en iakttagelse som gäller i synnerhet de fraser som talaren reglerar samtalet eller graderar sanningshalt med. Med *hördu*, *serdu*, *skåd*, *vetdu*, *duvet* kan talaren vädja om lyssnarens uppmärksamhet. Lyssnaren kan tilltalas direkt med *hördu/ni*, *serdu*. Förklaringar signaleras med *se* och *vet*, medan talaren med *duvet*, *se*, *vet*, *nåvetja*, *nåvet/du/et* sammanfattar yttranden och signalerar turbytesplats. Med *bevare oss*, *duvet*, *nåvet*, *nåvetdu/et* och *seret* ger talaren eftertryck åt sin utsaga, och med *duvet*, *se*, *seret*, *nåvetja*, *vetja*, *vetjadet* bekräftar eller bestrider talaren sanningshalten i yttranden, ofta i kombination med svarsorden *ja*, *nå*. För forskaren är det en utmaning att försöka bringa reda i systemet och särskilja frasernas betydelser och funktioner.

4. Syntaktiska iakttagelser

Av de interjektionsfraser som presenterats i denna uppsats är det strängt taget bara *vetjahe* i (74) och (75) som bildar en egen, ickesatsformad mening som returord i samtal. För övrigt ingår interjektionsfraserna som delmeningar i komplexa meningar (SAG 4 kap. 40 § 1–3). Detta är det syntaktiska kriterium jag har gått efter i identifieringen av de aktuella fraserna: en interjektionsfras fungerar inte som satsled, utan bildar en delmening i en komplex mening och ingår då i den komplexa meningens prosodi. Fraserna *nåvetja*, *vetja*, *nuvetja* t.ex. påminner i vissa användningar om *kanske* eller *månne* som modala satsadverbial, men de skiljer sig från satsadverbialen genom att inte kunna stå (eller inte har belagts) på ordinarie satsadverbialplats (SAG 4 kap. 30 § 12, 18). Frasen *tro* är ett fall för sig: om den kan sägas att den fungerar adverbialt i de fall där den adjunktionellt ansluts till en satsbas bestående av ett interrogativt pronomen: *vad tro?*

Som delmening i en komplex mening är interjektionsfrasen asyndetiskt fogad till den andra delmeningen och uttrycker stödjande språkhandling enligt analysen i avsnitt 3 (SAG 4 kap. 40 § 10). Följande positioner och strukturer har kunnat urskiljas:

- a) initialt: interjektionsfras + huvudsats eller huvudsatsekivalent, vanlig kombination
Hördu ja kla:ra no: me. [före deklarativ huvudsats]
Sirdu tårde minns nu itt ja rektit hör e va:. [före deklarativ huvudsats]

Si vi lie:vd ju bare åp fiske sjennar, förr i vä:rden. [före deklarativ huvudsats]

Si:ret he skadar itt na lete stry:k. [före deklarativ huvudsats]

Nävääitdu e va lätt. [före deklarativ huvudsats]

Nävääitet ti siti å spinn. [före huvudsatsekvivalent]

Velsiin me e du heim rei? [före interrogativ huvudsats]

Tänk att bo så där! [före expressiv huvudsatsekvivalent]

- b) initialt: två interjektionsfraser + huvudsats

Nå sidu tu lievd i han ti:din tu.

Nä: si itt lyö:na e se.

Ja: tuvääit he va he minns ja nu itt presi:s kva he va:.

Ja:nå si, åp hlu:te så kåmm di ju nie:r ett a [:fiskfångsten] tålsje fiskfirmår.

Jo:o veitdu vi laga pröttin [:en potatisrätt].

Jo: nåvetnja e va [jul]båttjin tå: å.

- c) finalt: huvudsats + interjektionsfras

Hon va sluut tå, hon va uutsprånnji tå *sidu*. [efter deklarativ huvudsats]

Å åm e ska konn va hisin, hör ga:mbål je hisin GN *tro:?* [efter interrogativ huvudsats]

Så kooka han brennvine i laa me Sjäri-Aanåld *huö du*.

- f) medialt: mellan sats eller mellan huvudsatsekvivalent och huvudsats

Å vi tå såm va onnga påjkar *tuvääit* int vela vi nu sålis bare va i la: me ga:mbål gåbban. [mellan huvudsatsekvivalent och deklarativ huvudsats]

Ja tenkt ti sei, *veitdu* he va så, o:lökklit me mie tå *sidu* ja va i såsia:lnemden. [mellan två deklarativa huvudsatser]

He va i Kårshålm en tjelg å *veit du*, såm dām kalla ti Finni-Selma. [mellan deklarativ huvudsats och relativ bisats]

Nu tå e reina *veitdu* tå ja va täär honde natten, så ... [mellan två temporal bisatser]

Så saa ja *veitja* vi ska ha inviigninjen nu tå åm sånndaain. [mellan anföringssats och deklarativ huvudsats]

Ja minns noo en gaa:ng *huö du* tå vi va i Lilienje tå ja boor. [mellan deklarativ huvudsats och temporal bisats]

- e) medialt: *vetja*, *nåvetja* står som fundament till *så*-inledd konsekutiv sats

Ja ga:r tiba:k ti hande ja va till å, å så *nåvetja* di fåljar häim me.

Åm dām ska få na arrbet så *nåvetja* dām flyttar häim tåmm tå å.

5. Slutord

Som översikten visar har talare av dialekt och stadsmål i sÖB ett rikt förråd av interjektionsfraser att ösa ur, för att uttrycka betydelse av olika slag. Specifikt för de fraser som presenterats är att de alla innehåller ett verb och har sitt ursprung i huvudsatser av skilda slag: deklarativa, direktiva, interrogativa och desiderativa. De är välbelagda i materialet, men det vore ändå förmätet att säga att översikten är uttömmande. Vissa fraser av ett slag som yttras spontant i obehagade ögonblick stöter man inte på i dialektintervjuer som tas upp på band. En fras jag saknar är t.ex. *fy varde!* (FO II *fy*), ett uttryck för avsky som är bildat till optativen *varde*, eller svordomen *förbanne*, som likaså utgörs av en optativ verbform. Kraftuttrycken, så när som på *Gud bevare oss* och *Gud välsigne*, lyser med sin frånvaro och är kanske inte så vanliga i folkligt språkbruk som många skulle tro. De undersökta fraserna har ett stilvärde som för dialektens del kan betecknas som neutralt.

Vid en jämförelse med Helsingforssvenskan frapperas man av två ting: dels är systemet med samtalsreglerande fraser av typen *duvet/vetdu*, *hördu*, *se*, *serdu*, *nåvetja*, *vetja*, *se*, *tänk* etc. långt rikare utvecklat i sÖB än i Helsingfors, dels finns det i bruket av *vetdu/duvet*, *hördu*, *serdu* frekvensskillnader som speglar olika språkliga verkligheter. I det finskdominerade Helsingfors är *sidu* och *hördu* de vanligaste vädjande partiklarna, med entydiga paralleller i *kuule* och *kato* i finskt språkbruk (Saari 1995:84–88, 103 f.). Det svenskdominerade sÖB intar för sin del en mellanställning mellan Sverige och Helsingfors, i och med att man i sÖB på svenskt vis föredrar *duvet/vetdu/vet*, samtidigt som man verkar använda *serdu/et* och *hördu/ni* flitigare än man gör i Sverige. I Helsingfors är det samma normer som styr det finska som det svenska språkbruket, medan språkbruket i sÖB i högre grad bestäms av traditionellt svenska normer (jfr Ivars 1998 om språkbruket i Jakobstad och Lovisa).

Som forskare i ämnet kan jag till slut inte annat än låta mig imponeras av informanternas mästerliga hantering av det sinnrika system av interjektionsfraser som utbildats i dialekten, det intrikata samspel av regler av skiftande slag en talare ska bemästra för att få systemet att fungera. Att göra talarna rättvisa är inte det lättaste för den som tar sig an att beskriva systemet i funktion.

Litteratur

- FO = Ordbok över Finlands svenska folkmål I-II. Helsingfors: Forskningscentralen för de inhemska språken. 1982, 1992.
- Gullmets-Wiik, Marie-Charlotte, 2004: *Backa och backe, gläder och glad. Formväxling i talspråket i Jakobstad, Kristinestad, Ekenäs och Lovisa*. Studier i nordisk filologi 82. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Hakulinen, Auli, Keevallik Eriksson, Leelo & Lindström, Jan, 2003: *Kuule, kule, hördu*. Projicerande partiklar i finska, estniska och svenska samtal. I: Nordberg, Bengt et al., *Grammatik och samtal*. Uppsala: Uppsala university. S. 199–218.
- Holmberg, Karl-Axel, 1990: *Siibooan berettar*. Vasa: Scriptum / Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Ivars, Ann-Marie, 1976: Seder och bruk. I: *Lappfjärds historia* III. Kristinestad: Kristinestads förlag. S. 127–161.
- Ivars, Ann-Marie, 1988: *Närpesdialekten på 1980-talet*. Studier i nordisk filologi 70. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- Ivars, Ann-Marie, 1998: Om konsten att svära. I: *Samtalsstudier. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordisk litteratur* B:19. Helsingfors. S. 105–119.
- Ivars, Ann-Marie, 2005. Komplexa meningar – ett stildrag i folkligt berättande. I: *Språk i tid. Studier tillägnade Mats Thelander på 60-årsdagen*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 67. Uppsala. S. 89–96.
- Kotsinas, Ulla-Britt, 1994: *Ungdomsspråk*. Ord och Stil 25. Uppsala: Hallgren & Fallgren.
- Lindström, Jan & Wide, Camilla, 2005: Tracing the origins of a set of discourse particles. Swedish particles of the type 'you know'. I: *Journal of Historical Pragmatics*, 6. S. 211–236.
- Melin-Köpilä, Christina. 1996: *Om normer och normkonflikter i finlandssvenska. Språkliga studier med utgångspunkt i nutida elevtexter*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 41. Uppsala.
- Nordberg, Bengt, 1982: Sociolingvistisk datainsamling. I: Thelander, M. (red.), *Talspråksforskning i Norden*. Lund: Studentlitteratur. S. 92–119.
- Nordberg, Bengt, 1992: Onomatopoetiska uttryck och ungdomars samtalsstil. I: Siv Strömquist (red.), *Tal och samtal*. Lund: Studentlitteratur. S. 150–176.
- Nordenstam, Kerstin, 1990: Om *va* och *vet du* i privatsamtal. I: *Svenskans beskrivning* 17. Åbo: Åbo Akademi förlag. S. 245–255.
- Norrby, Catrin, 2004: *Samtalsanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson 1999. *Svenska Akademiens grammatik* 1–4. Utgiven av Svenska Akademien, Stockholm.
- Saari, Mirja, 1995: "Jo, nu kunde vi festa nog." Synpunkter på svenskt språkbruk i Sverige och Finland. I: *Folkmålsstudier* 36. Helsingfors: Föreningen för nordisk filologi r.f. S. 75–108.
- Östman, Jan-Ola Ingemar, 1986: *Pragmatics as Implicitness*. Ann Arbor MI: UMI, No 8624885.

Abstract

This article examines the function and meanings of interjectional phrases recorded in southern Ostrobothnia from a dialectological point of view. The speakers of sOB make use of a broad set of interjectional phrases originating from main clauses of different kinds, consisting of or containing verbs like *höra* 'listen (hear)', *se* 'see', *skåda* 'look', *veta* 'know', *tro* 'believe', *tänka* 'think', *duvet* 'you know', *serdu* 'you see' etc. By making use of these phrases the speakers can express feelings, they can encourage the listener to do something, or they can use the phrases as discourse markers and comment on the grade of fact or reality of an utterance. The sOB system of interjectional phrases is found to be far more richly developed than that of the Swedish spoken in Helsinki. In addition there is a difference exposed in a more frequent use of *duvet/vetdu/vet* in sOB over *serdu* and *hördu* in the Helsinki variety. This difference reveals a close connection between sOB and Sweden Swedish, while Helsinki Swedish is more influenced by corresponding phrases in the Finnish language.